

עמי להיות אלמנות שללם ואת יתומים יבזו" (י, א-ב). מיכה מזדעק על "חשבי און ופעלי רע, על משפכותם באור הבקר יעשוה פו יש לאל ידם, וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו, ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו" (ב, א-ב).

בעיה זו מתקיימת כמעט בכל חברה ובכל זמן. המיוחד בהתייחסותה של התורה לבעיה מורכבת זו הוא שהתורה מסרבת לתת לה תשובה חד-ממדית. השוויון הוא ערך, אבל גם החופש. הקומוניזם והסוציאליזם ניסו לאכוף שוויון גם על חשבון החופש – ונכשלו; אבל גם לכלכלה החופשית בעיות משלה. עיקרון אחד שאפשר להסיק מהמקרא הוא כי **השוק נועד לשרת את האדם**, ולא האדם את השוק. שאלת היסוד היא אם כן: מה משרת על הצד הטוב ביותר את האנושות שבדיכונות האל? קריאה קפדנית בפרשת בהר תגלה שגישתה של התורה לסוגיה זו פועלת בשלושה רבדים נבדלים לגמרי: הפוליטי, הפסיכולוגי והתיאולוגי.

הרובד הראשון, הפוליטי, פשוט. הפרשה מציעה שני מחזורים של חלוקה-מחודשת של העושר, מחזור שבע השנים של השמיטה ומחזור חמישים השנים של היובל. הכוונה כאן היא ליישור-קו כלכלי תקופתי, הנעשה באמצעות שילוב של שמיטת חובות, שחרור עבדים, והחזרת נחלות-אבות לבעליהן המקוריים. זו דרך לטפל בפערים כלכליים מצטברים בלי להתערב במשק באופן קבוע. עד כאן הממד הפוליטי.

המדד הפסיכולוגי הוא מה שהמהפכנים הצרפתים כינו "אחוזה". המילה "אח" מופיעה בדינים שבפרשה עשר פעמים. "אל תונו איש את אחיו" (כה, יד). "וכי ימוך אחיך" (כה, לה); (לט). "גאלה תהיה לו, אחד מאחיו יגאלנו" (כה, מח). זוהי חשיבה

התפתחותית, לא מהפכנית. אנו יודעים ממחקריהם של ויליאם המילטון ואחרים על ברירת השארים כי הדחף האלטרואיסטי הבסיסי ביותר הוא כלפי המשפחה. מידת הנכונות שלנו להקריב למען מישהו היא כמידת הקרבה המשפחתית שבינינו לכינו.

וזהו מן הסיבות המרכזיות לכך שמתחילת הסיפור היהודי עד היום, היהודים ראו את עצמם כמשפחה אחת, צאצאי שלושת האבות וארבע האימהות. חקיקה אלטרואיסטית, באמצעות מוסדות כגון השמיטה והיובל, אין די בה; יש צורך בחברה שבניה מרגישים מחוברים יחדיו בעבותות של אחריות משותפת. לכן נדרשת התורה לסיפורי האבות בספר בראשית, המתמקדים בבני ישראל לא כאומה אלא כמשפחה. המצוות והסיפורים כרוכים כאן יחדיו. עם ישראל כולו הוא משפחה אחת מורחבת מאוד, ולכן עלינו לעזור לאחינו ולאחיותינו כשהם מתרוששים. האתניות משרתת פה את המוסר.

ולבסוף, עמוק מכולם, הממד התיאולוגי. בפרק שלנו אנו שומעים בבירור שאין דומה לו את מה שבעיניי הוא העיקרון היסודי ביותר במצוות התורה. ראו את הנאמר בפרקנו על הארץ ועל עבדים עברים:

והארץ לא תמכר לצמתת פו לי הארץ פו גרים ותושבים אתם עמדי. (כה, כג)

וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד... פו עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים, לא ימכרו ממכרת עבד. לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך. (כה, לט-מג)

לחלוק אותו עם מי שיש לו פחות מכפי צרכו. זוהי הצדקה: נדבה שהיא צדק.

כך חיו ויוויאן ומוריס וואהל. ה' חנן את מוריס בהצלחה כלכלית, והוא ידע שהעושר שצבר אינו באמת שלו. ה' נתן לו לטפל בכסף הזה, בידעו שהוא ישתמש בו בתבונה לשיפור חייהם של אחרים. אך מוריס היה ישר דיו להבין כי הוא כנראה מיטיב להרוויח כסף מלטרום אותו, וכי כל עוד אין הוא מיטיב בעושרו עם האנשים והמטרות הזקוקים לו, הוא אינו ממלא את חובותיו לה' ולזולת. משום כך, כאשר פגש את ויוויאן וראה באיזו רגישות היא מבינה את צורכי הזולת ומה רבה נכונותה להקריב למענו, הוא ידע שאיתה הוא צריך להתחנן. וכך, לאורך כמעט ארבעים שנה של חיים משותפים, הם השתמשו בכרכה שה' נתן להם להביא ברכה לחייהם של אחרים. זכות גדולה הייתה לי להכירם.

פרשת בהר מלמדת אותנו שאי אפשר ליצור חברה צודקת באמצעים פוליטיים בלבד (שמיטת חובות, החזרת נחלות משפחתיות לבעליהן הקודמים וכן הלאה). ישנם ממדים פסיכולוגיים ותיאולוגיים, וגם הם חיוניים. אבל גם ברמה האישית הפשוטה יש בה רעיון שיכול באמת לשנות את חיינו. חשבו על מה שיש לכם כעל פיקדון שניתן לכם לרווחתכם ולרווחת משפחתכם, אך גם לרווחתם של אחרים. אל תשאלו מה אני יכול להרוויח, אלא מה אני יכול לתרום. אדם החי מתוך נקודת המוצא הזו, חייו שמחים יותר. הוא מרומם את חייהם של אחרים, ומרגיש שחיי אינם עוברים לריק. כמעט איש מאיתנו אינו יכול לתת בהיקף הנתינה של בני הזוג וואהל, אבל בנתינה ההיקף אינו העיקר. הֵיוּ ברכה לאחרים – ותגלו שחייכם הם ברכה לכם.

1. זהו הטיעון בספרו של תומס פיקטי: Thomas Piketty, *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press, 2014.

התורה קובעת כאן עיקרון רדיקלי. אין בעלות מוחלטת. בארץ ישראל לא תהיה בעלות מלאה ומתמדת על קרקע, מפני שבסופו של דבר אדמתה שייכת לקב"ה. ובאותו אופן, אדם מבני ישראל לא יהיה בעליו של אדם אחר מבני ישראל, כי כולנו שייכים לה', עוד מזמן שהוא הוציא את אבותינו מעברות במצרים.

העיקרון הזה נותן פשר לסיפור בריאת העולם. התורה איננה ספר מדע. היא ספר של חוקים, של הוראות. לכן היא נקראת תורה. מכאן, שהפרק הראשון בה איננו מדעי אלא משפטי. הוא איננו עונה לשאלה "איך נברא העולם?", אלא לשאלה אחרת לגמרי: "באיזו זכות מצווה אלוהים על בני האדם?". התשובה היא: הוא ברא את העולם; לפיכך הוא בעליו של העולם; לפיכך הוא זכאי לקבוע באילו תנאים הוא מתיר לנו לגור בעולם הזה. זהו הבסיס למצוות התורה. אלוהים מושל לא בזכות הכוח אלא בכוח הזכות – זכותו על הבריאה באשר הוא בוראה.

הדבר בולט במיוחד בפרשת בהר, במצוות הנוגעות לבעלות על קרקעות ועבדים. ההלכה היהודית מושתתת על העיקרון כי רק ה' הוא בעליהם של דברים. איננו הבעלים של קנייננו, אלא אנו מחזיקים בו כפיקדון. זה פשר גזירתה של המילה "צדקה" מן המילה "צדק" (במקרא מובנן של השתיים אף זהה). בלשונות אחרות צדק וצדקה הם מושגים שונים בתכלית; צדקה היא נדבה ואין לה קשר לצדק. צדק מוכרחים לעשות – ואילו צדקה תלויה ברצוננו הטוב. אם אני נותן לך אלף שקל כי אני חייב לך סכום זה, זהו צדק. ואילו אם אני נותן לך אלף שקל לא כי אני חייב לך אלא כי אני חושב שהסכום נחוץ לך – זו צדקה. השקפת התורה אחרת: כספנו שייך לה', והוא הפקיד אותו בידינו למשמר. אחד מתנאי הפיקדון הוא שאם יש לנו יותר מכפי צרכנו, עלינו